

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-63>

УДК 343.13

Молчанова В.П., Молчанов В.І.Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України**ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА
ДО УЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Анотація. Розглянуто проблематику проведення експертизи за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Проаналізовано зміст поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. Розглянуто позиції науковців щодо ролі й місця судової експертизи в змагальному процесі. Конкретизовано наукове визначення спеціальних знань. Сформульовано практичні проблеми залучення судового експерта до участі в кримінальному провадженні. Також, у статті увага зосереджена на пріоритетній ролі судової експертизи у застосуванні спеціальних знань у процесі кримінального процесу. Розглянуті проблеми застосування судової експертизи у всьому кримінальному процесі. Положення законодавства України дозволили виявити недоліки, пов'язані з його правовим регулюванням. В результаті порівняльного аналізу законів України та Росії, а також наукових положень дослідників було визначено перелік істотних ознак судової експертизи, а саме: підготовка матеріалів до експертизи, її планування та проведення відповідно до законодавчих норм; використання спеціальних знань у різних галузях науки та техніки; висновок експерта має статус джерела доказів; використання спеціального обладнання; можливе проведення комплексних та комісійних експертиз, тощо. Визначено коло проблем регуляторного та практичного характеру, що стосуються залучення експертів: невідомі причини залучення судового експерта, крім випадків, коли призначення судової експертизи є обов'язковим; відсутність детального регулювання процедури залучення експертів; законодавство не дає можливості збирати докази шляхом проведення слідчих (детективних) операцій, тоді як залучення експертів до проведення судової експертизи фактично вважається проведенням слідчої дії; відсутність визначень додаткових, повторних, всебічних і експертних експертиз, навіть якщо зміст Кримінально-процесуального кодексу України передбачає можливість залучення для цієї мети експерта.

Ключові слова: кримінальне провадження, судова експертиза, судовий експерт, спеціальні знання, залучення експерта.

Molchanova Valentyna, Molchanov Vadym
Odesa Scientific-Research and Forensic Science Center
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine**PROBLEMS RELATED TO THE INVOLVEMENT
OF FORENSIC EXPERT IN CRIMINAL PROCEEDING**

Summary. The attention is focused on a priority role of forensic examination in the application of special knowledge in course of criminal procedure. Understanding of the nature of special knowledge, its scope, and structure remains incomplete. Generalization of modern scientific thought enables to clarify the definition of the specified concepts: special knowledge is professional knowledge and skills in science, technology, arts, crafts, etc., required to resolve issues that arise during the pretrial investigation of criminal proceedings and consideration of these data in court. We consider the problems of application of forensic examination in adversarial criminal process. The provisions of the legislation of Ukraine allowed identifying deficiencies related to its legal regulation. As a result of comparative analysis of the laws of Ukraine and Russia, as well as scientific provisions of researchers a list of essential attributes of judicial expertise was identified. It includes the following: preparation of materials for examination, its scheduling and conduct occurs in compliance with legal regulations; forensic examinations are based on the use of special knowledge in various fields of science and technology; expert's opinion has the status of source of evidence; special equipment is commonly used for the examination; the training of expert personnel and monitoring of the quality of examination carried out by them is conducted; comprehensive and expert panel's examinations are conducted; science develops new methods of forensic examination. The article specifies a range of problems of regulatory and practical nature considering the involvement of experts: unidentified reasons for the involvement of a forensic expert, except the cases when the appointment of forensic examination is mandatory; absence of detailed regulation of the procedure of expert involvement; the fact that the legislator has not provided opportunities to collect evidence by the defence through conduct of investigative (detective) operations, while the involvement of experts to conduct forensic examination is actually considered to be the conduct of investigative action by the defense; absence of definitions of supplementary, repeated, comprehensive or expert panel's examinations, even though the content of the Criminal Procedure Code of Ukraine implies the ability to attract the experts for this purpose.

Keywords: criminal proceedings, forensic examination, forensic expert, special knowledge, involvement of expert.

Постановка проблеми. Судова експертиза має пріоритетну роль у застосуванні досягнень науки й техніки у кримінальному процесі, підвищенні культури процесуальної діяльності правоохоронних органів. Специфіка експертизи

як правового явища полягає в отриманні процесуального документа, що відображає результати дослідження, висновку експерта; в особливостях правового статусу учасників цієї дії; у складності оцінки висновку експерта як доказу.

За допомогою експертизи, що проводиться на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва й ремесла, встановлюються фактичні дані, які мають доказове значення [1]. Отже, розуміння характеру спеціальних знань, їхнього обсягу, структури вважаємо важливим як у теоретичному, так і практичному сенсі, а також для визначення предмета певної експертизи, об'єктів дослідження тощо. Однак проблемним залишається зміст поняття спеціальних знань як критерію розв'язання питання щодо залучення до участі у фіксації доказів спеціаліста або необхідності залучення експерта для проведення експертизи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аспекти застосування спеціальних знань досліджено в роботах відомих учених-криміналістів: Т.В. Авер'янової, Л.Ю. Ароцкера, Р.С. Белкіна, Л.М. Головченко, М.Я. Сегає, О.О. Ейсмана, О.О. Зайцевої, Є.І. Зуєва, Л.М. Ісаєвої, Н.П. Майліс, В.К. Лисиченка, В.М. Махова, О.Р. Росинської, В.М. Шерстюк, О.Р. Шляхова та інших. Однак попри позитивну роль цих робіт, проблема не досліджена в теоретичному, тим паче практичному, плані. Так, за нашими спостереженнями, працівники правоохоронних органів нерідко стикаються з труднощами під час залучення експертів.

Метою статті являється уточнення поняття спеціальних знань, а також конкретизація теоретико-практичних проблем залучення судового експерта до участі у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. У розкритті сутності спеціальних знань виявляються різні термінологічні відтінки цього юридичного явища. Зазвичай автори відзначають та акцентують на тих чи інших особливостях спеціальних знань залежно від цілей та напрямку наукових досліджень. Але такий підхід призводить до однобічності визначень, не сприяючи точному й правильному з'ясуванню значення та суттєвих ознак спеціальних знань у кримінальному процесі.

Одним із перших визначення поняття спеціальних знань сформулював Ейсман О.О. Згідно з його позицією спеціальні знання – це «...знання не загальнодоступні, не загальновідомі, що не мають масового поширення, якими володіє обмежене коло фахівців» [2]. У наведеному визначенні, як провідну, виокремлено таку ознаку спеціальних знань: вони не є загальнодоступними та загальновідомими. Особи, які мають такі знання, отримали спеціальну освіту, професійну підготовку, набули досвіду роботи у відповідній сфері.

За сучасними уявленнями, спеціальні знання, отримані особою в процесі навчання й практики, є професійними. Спеціальні знання Шепітько В.Ю. визначає як систему наукових даних/відомостей або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [3]. У кримінальному судочинстві спеціальні знання Гончаренко В.Г. характеризує як знання й навички, отримані в результаті фахової освіти або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань [4]. Спеціальні знання Лазарева Л.В. ви-

значає як знання з різних галузей науки (права, техніки, мистецтва та ремесла), отримані в межах професійної освіти, що містять знання теорії, навички та вміння. їх застосовують учасники цивільного, арбітражного, адміністративного та кримінального судочинства з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню в конкретній справі, у порядку, передбаченому відповідним процесуальним законодавством [5]. У широкому сенсі спеціальними знаннями в кримінальному провадженні Степанюк Р.Л. вважає будь-які професійні знання, необхідні для розв'язання питань, що постають під час здійснення досудового розслідування та судового провадження [6].

Вирішальне значення для з'ясування сутності спеціальних знань у кримінальному провадженні має не тільки їхній обсяг, а й суб'єкт, що їх застосовує. Отже, за суб'єктом ці знання можливо поділити на три різновиди:

- 1) професійні знання осіб, котрі здійснюють кримінальне провадження;
- 2) фахові знання підозрюваних, обвинувачених, професійних захисників;
- 3) професійні знання осіб, яких залучають сторони процесу й суд до розв'язання завдань кримінального провадження [7].

Спеціальні знання, застосовувані в кримінальному судочинстві, характеризуються такими ознаками: ці знання не є загальновідомими, загальнодоступними й одиничними; отримують їх у процесі теоретичної та практичної підготовки до конкретної діяльності; вони є неодноразово застосовуваними не в прямій, а в опосередкованій формі; їх залучають до процесу у встановленому законом порядку за наявності в учасників процесу потреби в такому роду знаннях; використовують у передбачених кримінальним процесуальним законом формах; їх застосування пов'язане з певним рівнем освіти або підготовки чи іншим досвідом; такі знання сприяють забезпеченню винесення законного й обґрунтованого акту органів досудового розслідування й суду як органу судової влади [8].

Цікавою також є позиція Ексархопуло О.О., який указує: визначити критерії об'єктивного розмежування спеціального та неспеціального неможливо вже тому, що те, що вчора було спеціальним, те, що професійно не опанував через новизну один слідчий, інший уже використовує цілком кваліфіковано, особистим прикладом перетворюючи знання спеціальне на загальнодоступне [9].

Варто зауважити, що роз'яснення терміна «спеціальні знання» ані чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, ані Кримінальний процесуальний кодекс України 1960 року не містять, що є приводом для дискусій у наукових колах.

Узагальнюючи позицію дослідників щодо змісту поняття «спеціальних знань», підсумовуємо, що найбільш розповсюджене є точка зору, за якою спеціальними слід вважати знання, що містяться в основі тих чи інших спеціальностей та спеціалізацій. Таким чином, спеціальні знання - це професійні знання та вміння в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, необхідні для розв'язання питань, які виникають у ході досудового розслідування кримінальних проваджень та розгляду їх матеріалів у суді. Спеціальними вважають знання, що не є загальнопо-

ширеними, загально-відомими, а лише ті, яких набули спеціалісти-професіонали в тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо.

Судова експертиза є кваліфікованою формою застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві, окремим видом діяльності обізнаних осіб. Експерт є одним із представників обізнаних осіб, чий спеціальні знання визначено як найбільш глибокі. Наразі одним із ключових напрямів вивчення проблем судової експертизи стають питання правового регулювання порядку її організації та провадження. Саме цей аспект наукової діяльності привертає до себе увагу вчених і практиків, які прагнуть підвищити ефективність правового регулювання організації та провадження судової експертизи шляхом максимально докладної правової регламентації розглядуваного процесу. За сучасних умов судова експертиза становить собою складну багатогранну діяльність, здійснювану в експертних установах відповідними високо-кваліфікованими фахівцями. Результативне використання можливостей судової експертизи в боротьбі зі злочинністю передбачає вирішення численних теоретико-правових проблем [10].

У статті 1 Закону України «Про судову експертизу» вказане поняття визначено як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. У наведеній дефініції визначений взаємозв'язок обох сторін судової експертизи - гносеологічної та процесуальної. Про гносеологічну сторону йдеться в такому формулюванні: «судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів». Процесуальний характер мають вказівки щодо того, що дослідження виконує судовий експерт, тобто самостійний суб'єкт процесуальної діяльності, і що воно здійснюється у зв'язку з тим, що зазначені об'єкти містять інформацію про обставини справи, яка перебуває в провадженні органів досудового розслідування чи суду, тобто результати дослідження мають доказове значення.

Однак варто зауважити, що це поняття судової експертизи не є досконалим, оскільки не повністю відображає сутність судової експертизи як способу отримання доказів, зокрема в кримінальному провадженні.

Більш вдалими із цієї точки зору вбачаємо визначення судової експертизи, вміщене у Федеральному законі «Про державну судово-експертну діяльність в Російській Федерації». Відповідно до статті 9 зазначеного закону судова експертиза - процесуальна дія, що включає в себе проведення досліджень і складання висновку експертом з питань, що потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла [11].

Кримінальний процесуальний кодекс України не містить поняття судової експертизи в кримінальному процесі, натомість у статті 243 Кримінальний процесуальний кодекс України визначені випадки залучення експерта до кримінального провадження [12]. У сучасній же літературі наукового спрямування відсутній єдиний підхід щодо визначення поняття судової експертизи.

Підсумовуючи розглянуті поняття судової експертизи, зазначимо, що важливим для визначення цього терміна є питання щодо ознак експертизи. На наш погляд, найбільш повно та змістовно питання ознак судової експертизи розглянула Клименко Н.І. Автор зазначила, що судові експертизи відрізняються від інших і є специфічним різновидом експертиз, які мають особливий статус. Подібність до експертиз в інших сферах людської діяльності полягає в тому, що вони є дослідженнями, заснованими на застосуванні спеціальних знань [13]. Водночас судову експертизу відрізняють від інших експертиз в інших сферах людської діяльності за певними ознаками: підготовка матеріалів на експертизу, її призначення й проведення відбувається з дотриманням правової регламентації; експертні дослідження засновані на застосуванні спеціальних знань у різних галузях науки й техніки; висновок експерта має статус джерела доказів; зазвичай для дослідження використовують відповідне обладнання, без якого неможливе його проведення на відповідному науковому рівні; здійснюється підготовка експертних кадрів і контроль за якістю їхніх досліджень; проводяться складні комплексні й комісійні експертизи; наука розробляє нові методи експертних досліджень [13].

Отже, судова експертиза – це одна з форм використання сучасних науково-технічних досягнень у кримінальному процесі, сутністю якої є об'єктивний аналіз експертом, який провадить відповідне дослідження, наданих йому об'єктів за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для з'ясування обставин у кримінальному провадженні.

Судова експертиза є одним із унікальних способів отримання цінної доказової інформації, самостійною процесуальною формою отримання нових доказів у кримінальному провадженні, а також перевірки та уточнення доказів, уже наявних у матеріалах кримінального провадження. Цей вид досліджень значно розширює пізнавальні можливості суду, надаючи змогу використовувати під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень весь арсенал сучасних можливостей науки. Розроблення теоретичних засад правового інституту судової експертизи має непересічне практичне значення в умовах сучасного змагального кримінального судочинства. На основі системного аналізу такого складного правового явища, як судова експертиза, можна сформулювати пропозиції щодо практики застосування кримінально-процесуальних норм, якими регульовано правовідносини, у зв'язку з проведенням експертизи, у діяльності правоохоронних органів, розробити варіанти законодавчих новел, спрямованих на вдосконалення функціонування правового інституту судової експертизи в змагальному кримінальному процесі. Окрім зазначеного, враховуючи зміни в кримінальному процесуальному законодавстві України, відомчій нормативно-правовій базі, практиці застосування спеціальних знань у ході розслідування кримінальних правопорушень (зокрема, йдеться про залучення експертів), виникає необхідність наукового аналізу сучасних проблем

та перспектив участі експертів (обізнаних осіб) у кримінальному провадженні.

Сучасна кримінально-процесуальна політика в Україні здійснюється в умовах реформування кримінально-процесуального законодавства. Її успіх залежить не лише від якості законодавства, що трансформується, а й від ефективності його застосування. За умови забезпечення законних прав та інтересів учасників кримінального судочинства пошук законодавчих засобів протистояння злочинності залишається основною стратегією реалізації кримінально-процесуальної політики. З огляду на це найважливішим результатом судової реформи в Україні має бути становлення змагальної судової системи, властивої саме для правової держави з її розвинутими суспільними інститутами захисту прав людини [14]. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України докорінно змінив систему кримінального судочинства України. Не становлять винятку й підходи до використання спеціальних знань обізнаних осіб як джерела доказу, що надає сторонам кримінального провадження значно ширших можливостей щодо застосування в доказуванні інституту судової експертизи [15]. Статтею 22 Кримінального процесуального кодексу України закріплено, що кримінальне провадження здійснюється на засадах Кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими Кримінальним процесуальним кодексом України [12]. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

Засада змагальності набуває прояву в реалізації протилежних за своїм змістом функцій обвинувачення й захисту. Тому сторона обвинувачення та сторона захисту задля відстоювання своїх інтересів наділені правами, які урівноважують їхні процесуальні можливості. Рівноправність сторін під час залучення експерта в кримінальне провадження означає, що кожна з них користується однаковим обсягом процесуальних прав для здійснення своїх функцій, жодна зі сторін не має перед судом переваг у частині подання висновку експерта.

Існують різні підходи до судової змагальності. В об'єктивному сенсі це форма дослідницького процесу, що сприяє повному та об'єктивному дослідженню обставин справи. Навпаки, за утилітарного розуміння змагальності суд не розв'язує питання, яка зі сторін обрала об'єктивно істинну позицію, а лише визначає, яка з них перемагає у двобої. Експертиза як засіб застосування наукових знань сприяє об'єктивізації судового доказування. За такого трактування її ролі в доказуванні однозначною є вимога щодо активної позиції суду та представників сторін у застосуванні спеціальних знань у формі експертизи з метою встановлення об'єктивної істини. Таким чином, принцип змагальності в судовому процесі реалізується, крім того, і завдяки активній взаємодії суб'єктів кримінального провадження

з експертом. Експертиза в змагальному процесі стає інструментом досягнення об'єктивної істини в справі [16]. Зрештою, змагальність під час залучення експертів у кримінальному провадженні полягає в можливості одночасного призначення та проведення експертизи експертами, залученими протилежними сторонами провадження.

Загалом положення кримінального процесуального законодавства щодо змагальності сторін під час залучення експертів у колах науковців та практиків отримала позитивну оцінку. Утім, на нашу думку, у цьому випадку існують і негативні моменти: чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, зокрема, не передбачено інформування стороною захисту «протилежної» сторони провадження щодо залучення нею експерта та щодо змісту завдання для розв'язання експертизою.

До речі, на підставі аналізу статей 242 та 243 чинного Кримінального процесуального кодексу України виникає підозра, що результати експертизи можуть бути приховані стороною захисту, якщо вони їй не влаштовують. І це не відповідає об'єктивному характеру істини в змагальному судочинстві. Якщо висновки експертизи не ввійшли до масиву доказової інформації, спільної для всіх суб'єктів кримінального процесу, це звукує обсяг об'єктивних підстав для ухвалення судом вірного рішення. Проблеми розбіжності позицій сторін можуть підлягати розв'язанню експертизою на підставі результатів порівняльного дослідження різних альтернатив щодо предмета експертного дослідження [16].

До того ж залучення експерта в кримінальний процес є певною формою реалізації принципу диспозитивності, сенс якого в тому, що сторони кримінального провадження отримують право ініціювати кримінальне провадження, набувають необхідного для захисту своїх законних інтересів процесуального статусу та можливість на власний розсуд розпоряджатися своїми процесуальними правами, зокрема в частині надання доказів (висновок експерта як результат його залучення в кримінальний процес). Отже, сторони кримінального провадження мають вибір щодо залучення експерта в кримінальний процес. Варто констатувати, що сторони все ж частіше обирають перший варіант [17].

Як слушно зазначив В.Г. Гончаренко, авторитет висновків експертів є непересічним, оскільки в них зосереджена провідна наукова думка й надійний досвід професіоналів. Відтак попри те, що у вітчизняному кримінальному процесі жоден із доказів не має заздалегідь визначеної сили, під час оцінки доказів суб'єктами доказування висновок експерта автоматично набуває особливого значення, отримує особливу довіру. Це явище доволі легко пояснити з позицій психології, але в теоретико-прикладному сенсі непотрібність принципів під час залучення експертів повинна бути безумовною [18].

Таким чином, у статті 242 Кримінального процесуального кодексу України визначені загальні підстави проведення експертизи: експертизу проводить експерт за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального

провадження, необхідні спеціальні знання. Зокрема, у статті 243 Кримінального процесуального кодексу України не лише слідчому, прокурору, а й стороні захисту надано можливість самостійно на договірних умовах залучити експертів для проведення експертиз, у тому числі й обов'язкових [12].

Намагання активізувати реалізацію принципу змагальності (передусім на досудовій стадії кримінального провадження) стимулювали законодавця до ухвалення норми, яка би надавала сторонам процесу формально паритетних можливостей щодо застосування спеціальних знань у формі судової експертизи. Проте, як слушно зазначив Журавель В.А., прийняття зазначеної норми водночас зумовило появу цілої низки процесуальних та організаційних проблем [19]. Про певні проблеми та недоліки Кримінального процесуального кодексу України, щодо залучення експерта в кримінальне провадження свідчать також інші криміналісти й процесуалісти, один з яких Шепітько В.Ю. [3].

Висновки. У результаті аналізу положення законодавства щодо залучення експерта в кримінальний процес, а також коментарів науковців із цього питання вважаємо за доречне виокремити низку проблемних питань:

1. Не визначені конкретні підстави для залучення судового експерта, а загалом обумовлена лише необхідність використання судових експертиз у кримінальному провадженні. Виняток становить передбачення Кримінального процесуального кодексу України випадків обов'язкового призначення судової експертизи задля розв'язання певних питань.

2. Відсутня детальна регламентація порядку залучення експерта. Зокрема, не названо вид та форму процесуального документа, яким може бути призначено судову експертизу; не визначені права учасників процесу, пов'язаних із призначенням експертного дослідження слідчим самостійно або за клопотанням іншої сторони тощо.

3. Наявні суперечності між загальною й спеціальною нормами Кримінального процесуального кодексу України. Ідеться про статтю 93 Кримі-

нального процесуального кодексу України «Збирання доказів» і статтю 243 Кримінального процесуального кодексу України «Залучення експерта». Справа в тім, що законодавець не передбачив можливість збирання доказів стороною захисту шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій. У статті 93 Кримінального процесуального кодексу України йдеться про можливість отримання стороною захисту висновків експертів. Водночас залучення експертів для проведення експертних досліджень (стаття 243 Кримінального процесуального кодексу України), власне, є нічим іншим, як проведенням слідчої дії стороною захисту, оскільки зазначена стаття міститься в главі 20 «Слідчі (розшукові) дії». Вихід із цієї ситуації можливий шляхом змінення редакції статті 93 Кримінального процесуального кодексу України або виключення статті 243 Кримінального процесуального кодексу України з переліку слідчих (розшукових) дій.

4. Відсутні визначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз, хоча в тексті статей Кримінального процесуального кодексу України йдеться про можливість залучення експерта(-ів) для їх проведення тощо.

Вважаємо, що сучасне законодавство України все більше наближається до міжнародних стандартів, що передбачає в межах змін, які відбуваються в реформуванні системи судочинства, удосконалення всіх сфер законодавства, зокрема законодавчих норм, якими врегульовано питання залучення судового експерта в кримінальне провадження. Сучасне кримінальне процесуальне законодавство України спрямоване також на підвищення ролі й переоцінку значення інституту судових експертиз, без яких не може бути ефективно проведено розслідування кримінального провадження й розкрито кримінальне правопорушення. Викриття винних вимагає неухильного дотримання вимог закону про всебічну й повну перевірку всіх доказів щодо винуватості особи в скоєнні кримінального правопорушення. Відтак залучення експерта в кримінальний процес є засобом забезпечення об'єктивності, повноти й всебічності кримінального провадження.

Список літератури:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 20.02.2020).
2. Эйман А.А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). Москва : Юридическая литература, 1967. 152 с.
3. Шепітько В.Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 33.
4. Гончаренко В.Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 2(9). С. 135.
5. Лазарева Л.В. Специальные знания и их применение в доказывании по уголовному делу : [монография]. Москва : Юрлитинформ, 2009. 224 с.
6. Степанюк Р.Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2014. Спецвипуск № 1. 105 с.
7. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Харків. 2006. 21 с.
8. Гончаренко В.Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 2(9). 172 с.
9. Эксархопуло А.А. Правовые основы использования специальных познаний и технических средств в расследовании уголовных дел : материалы Всероссийск. науч.-практич. конференции, посвященной памяти И.Ф. Герасимова. Екатеринбург, 2003. 550 с.
10. Джавадов Ф.М. Концептуальні основирозвитку судової експертизи в сучасних умовах : автореф. дис. докт. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2000. 30 с.
11. О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации : Федеральный закон от 31 мая 2001 г. № 73-ФЗ / Государственная Дума России. URL: <http://base.garant.ru/12123142/> (дата звернення: 20.02.2020).

12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.02.2020).
13. Клименко Н.І. Судова експертологія : [курс лекцій]. Київ : Ін Юре, 2007. 528 с.
14. Яновська О.Г. Зміст засади змагальності та правові умови її реалізації в кримінальному провадженні. *Держава і право : зб. науков. праць. Серія «Юридичні і політичні науки»*. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2013. Вип. 59. 380 с.
15. Пилипенко Г.М. Ситуації досудового розслідування, що потребують залучення експертів (обізнаних осіб). *Наше право*. 2013. № 11. 124 с.
16. Моїсєєв О.М. Прагматична модель взаємодії сторін у змагальному процесі. *Правничий часопис Донецького університету*. 2012. № 2(28). 180 с.
17. Пилипенко Г.М. Принципи залучення експерта сторонами кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. 145 с.
18. Гончаренко В.Г. Організаційні та правові проблеми судової експертизи в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 1(10). 375 с.
19. Журавель В.А. Залучення експерта: процесуальні та організаційні проблеми. *Вісник Луганського державного університету ім. Е.О. Дідоренка*. 2014. Спецвипуск. № 1. 105 с.

References:

1. The Law of Ukraine (February 25, 1994). Pro sudovu ekspertyzu [On Judicial Examination]. No. 4038-XII. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12> (accessed: 20.02.2020).
2. Ejsman, A.A. (1967). Zaklyuchenie eksperta (struktura i nauchnoe obosnovanie) [Expert opinion (structure and scientific justification)]. Moskva: Yuridicheskaya literatura. (in Russian)
3. Shepitko, V.Yu. (2014). Problemi vikoristannya specialnih znan kriz prizmu suchasnogo kriminalnogo sudochinstva v Ukraini [Problems of use of special knowledge through a prism of modern criminal proceedings in Ukraine]. *Sudova ekspertiza*. № 1. (in Ukrainian)
4. Goncharenko, V.G. (2007). Specialni znannya: genesis, predmet, rivni, formi vikoristannya v dokazuvanni [Special knowledge: genesis, a subject, level, use forms in proof. Bulletin of Academy of legal profession of Ukraine]. *Visnik Akademiyi advokaturi Ukrainy*, № 2(9). (in Ukrainian)
5. Lazareva, L.V. (2009). Specialnye znaniya i ih primeneniye v dokazyvanii po ugovnomu delu (monografiya) [Special knowledge and their application in proof on criminal case]. Moskva: Yurilitinform. (in Russian)
6. Stepanyuk, R.L. (2014). Ponyattya specialnih znan u kriminalnomu provadzhenni [Concept of special knowledge of criminal proceedings]. *Visnik Luganskogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav imeni E.O. Didorenka. Specvipusk № 1*. (in Ukrainian)
7. Revaka, V.M. (2006). Formi vikoristannya specialnih piznan v dosudovomu provadzhenni [Forms use of special knowledge of pre-judicial production]. Harkiv. (in Ukrainian)
8. Goncharenko, V.G. (2007). Specialni znannya: genesis, predmet, rivni, formi vikoristannya v dokazuvanni [Special knowledge: genesis, a subject, level, use forms in proof]. *Visnik Akademiyi advokaturi Ukrainy*, № 2(9). (in Ukrainian)
9. Eksarhopulo, A.A. (2003). Pravovye osnovy ispolzovaniya specialnyh poznanij i tehnicheskikh sredstv v rassledovanii ugovnykh del [Legal bases of use of special knowledge and technical means in investigation of criminal cases]. Ekaterinburg. (in Russian)
10. Dzhavadov, F.M. (2000). Konceptualni osnovirozvitku sudovoyi ekspertizi v suchasniy umovah [Conceptual an osnovirozvitka of judicial examination in modern conditions]. Kyiv. (in Ukrainian)
11. The Law of Russian (May 31, 2001). O gosudarstvennoj sudebno-ekspertnoj deyatel'nosti v Rossijskoj Federacii [In the state judicial expert activity in the Russian Federation] № 73-FZ. Gosudarstvennaya Duma Rossii. Available at: <http://base.garant.ru/12123142/> (accessed: 20.02.2020).
12. Code of Ukraine (April 13, 2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine] № 4651-VI. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (accessed: 20.02.2020).
13. Klimenko, N.I. (2007). Sudova ekspertologiya [Judicial expertology]. Kyiv: In Yure. (in Ukrainian)
14. Yanovska, O.G. (2013). Zmist zasadi zmagalnosti ta pravovi umovi yiyi realizaciyi v kriminalnomu provadzhenni [Contents bases of competitiveness and legal conditions of its realization in criminal proceedings]. *Derzhava i pravo. Seriya «Yuridichni i politichni nauki»*. Kyiv: Institute of State and Law. V.M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine. № 59. (in Ukrainian)
15. Pilipenko, G.M. (2013). Situaciyi dosudovogo rozsliduvannya, sho potrebuyut zaluchennya ekspertiv (obiznanih osob) [Situations of pre-judicial investigation which demand involvement of experts (the informed persons)]. *Nashe pravo*. № 11. (in Ukrainian)
16. Moyisyeyev, O.M. (2012). Pragmaticzna model vzayemodiyi storin u zmagalnomu procesi [Pragmatic model of interaction of the parties in competitive process]. *Pravnichij chasopis Vasyly' Stus Donetsk National University*. № 2(28). (in Ukrainian)
17. Pilipenko, G.M. (2013). Principi zaluchennya eksperta storonami kriminalnogo provadzhennya [Principles of involvement of the expert by the parties of criminal proceedings]. *Pidpriyemnictvo, gospodarstvo i pravo*. № 9. (in Ukrainian)
18. Goncharenko, V.G. (2011). Organizacijni ta pravovi problemi sudovoyi ekspertizi v Ukraini [Organizational and legal problems of judicial examination in Ukraine]. *Chasopis Akademiyi advokaturi Ukrainy*, № 1(10). (in Ukrainian)
19. Zhuravel, V.A. (2014). Zaluchennya eksperta: procesualni ta organizacijni problem [Involvement of the expert: Procedural and organizational problems]. *Visnik Luganskogo derzhavnogo universitetu im. E.O. Didorenka. Specvipusk. № 1*. (in Ukrainian)